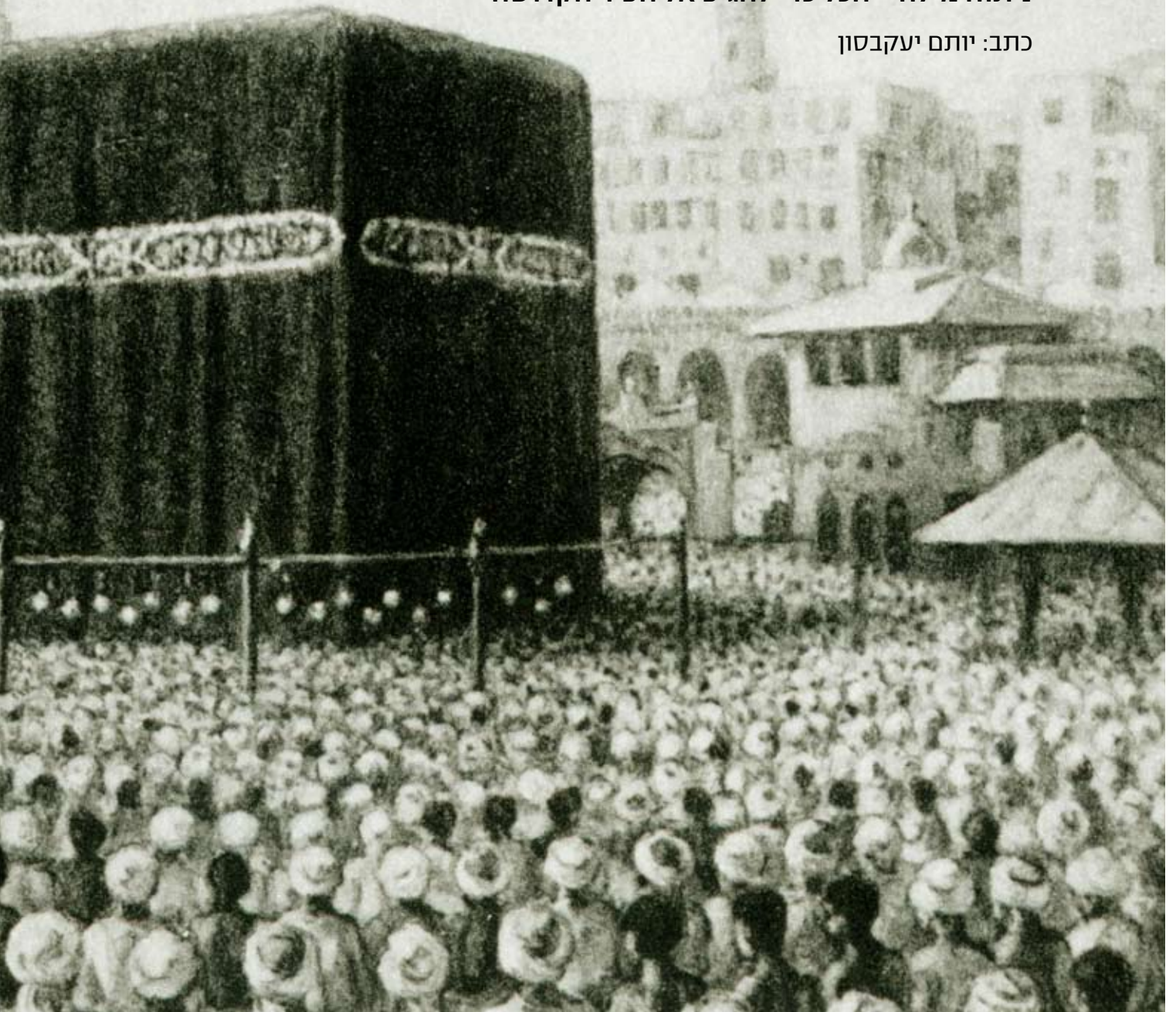

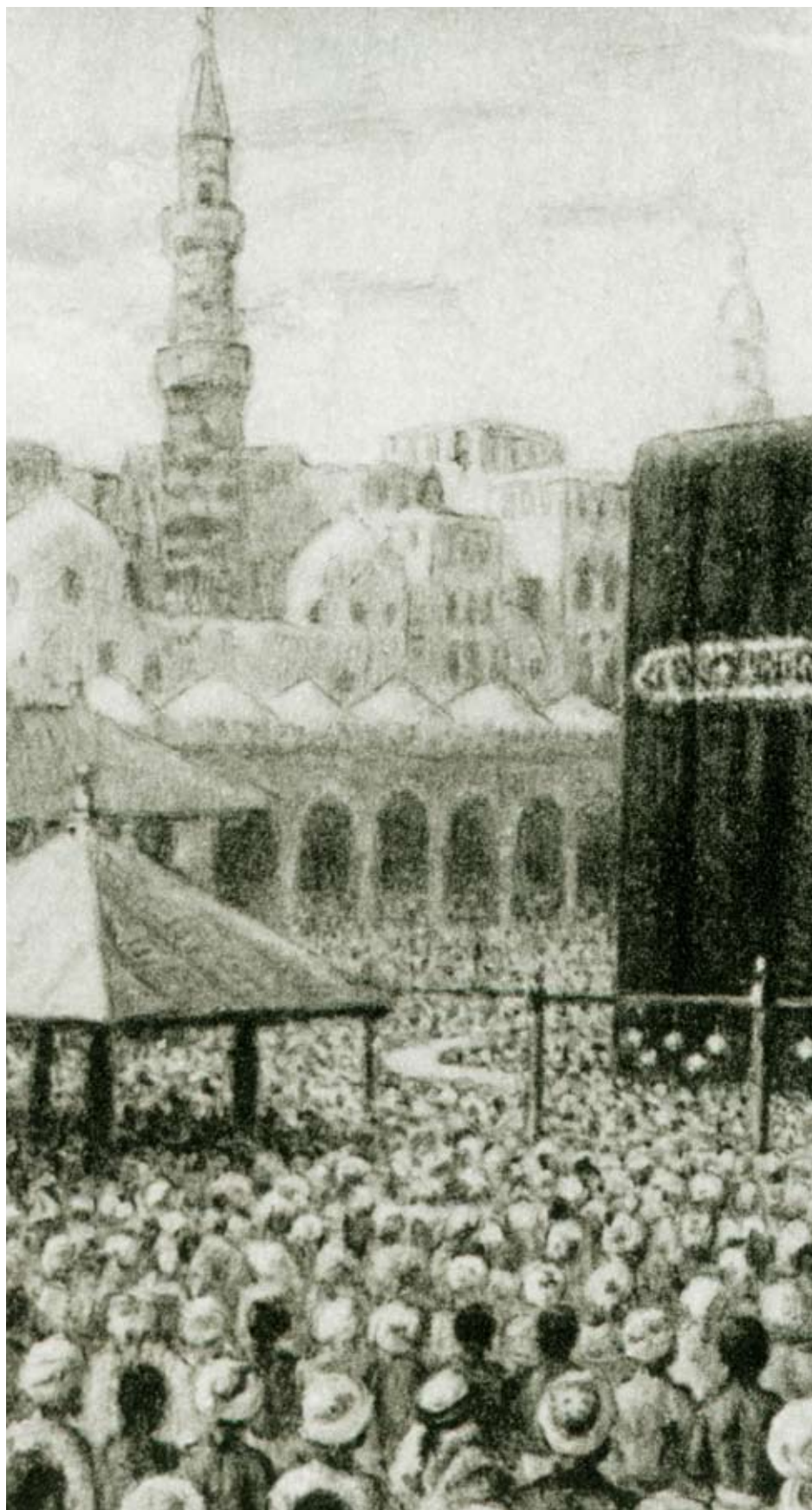
מילה של גבר

מה קורה כשאומרים לגבר הרפתקן לא? עוד מהמאה ה־16 האיסור על לא־מוסלמים לעלות למכה עשה את שלו, ונמצאו כמה עקשנים מארצות המערב שלמדו את מנהגי האסלאם, האזינו לפרקי קוראן ואפילו עברו ניתוח מילה – הכל כדי להגיע אל העיר הקדושה

כתב: יותם יעקבסון

→ מכה. להגיע אליה, כי
Art Directors: אסור איוור:
& TRIP - Alamy | Asap

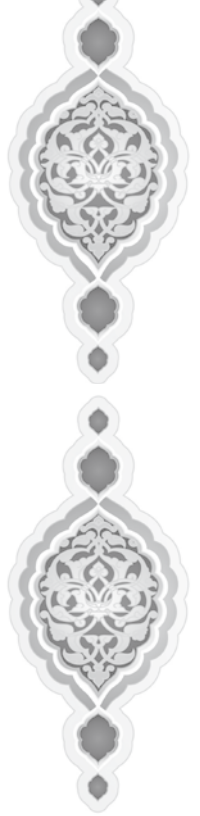

ב־1852 סר ריצ'רד פרנסיס ברטון, חוקר ארצות, מתרגם, סופר ומזרחן, ביקש מהחברה הגיאוגרפית המלכותית בלונדון "למחות את העלבון להרפתק" נות המודרנית, את הכתם הלבן הענקי שעדיין מציין במפות שלנו את האזורים המזרחיים והמרכזיים של ערב", ולאפשר לו לצאת למסע של שלוש שנים באזורים הללו. יושב הראש של החברה סירב לתת את אישורו למסע המסוכן. "ומה עוד נותר לי", שואל ברטון בספרו "מסע אישי למכה ומדינה", ומיד משיב, "מלבד להוכיח מתוך ניסיון כי מה שמסוכן לנוסעים אחרים בטוח בשבילי? הניסוי המכריע יהיה לבקר באל־חיג'אז, המקום הקשה ביותר והמ־סוכן ביותר שדרכו יכול אירופאי להיכנס לערב".

"הייתי עייף מה'קידמה' ומה'ציביליזציה'", הוא ממשיך, "סקרן לראות במו עיני את מה שאחרים די להם 'לשמוע במו אוזניהם', כלומר את החיים המו־סלמיים הפנימיים בארץ מוחמדית באמת, והשתו־קקתי, אם לומר את האמת, להניח את רגלי בנקודה מסתורית ששום תייר בחופשה עדיין לא תיאר, מדד, צייר וצילם". כל אלה היו סיבות מספיקות לדעתו לצאת למסע עלייה לרגל לערים הקדושות מכה ומ־דינה, כשהוא מחופש למוסלמי, מכיוון שעל פי חוקי המקום אסור היה לו להגיע למקומות האלה.

חדי קרן במסגד

מים גנובים ימתקו, וגם צעדים גנובים. ברגע שאתרים מסוימים היו לאבן שואבת להמונים, אבל רק להמונים מציבור מסוים, מיד התפתחה סביבם הילה זוהרת, ספוגה באקזוטיקה. הסיפורים על אודות צליינים שעלו לרגל לאתרים שונים במסווה, לעתים מטעמי מצוקה ולעתים מטעמי איסור, הם רבים – כמו היהודים האשכנזים שבמשך כ־150 שנה, מאז בריחתם בשנת 1720, נהגו לפקוד את ירושלים כשהם מחופשים ליהודים ספרדים, מאימת

←אלואיס מוסיל.
היכרותו עם עולם
האסלאם אפשרה לו
לנסוע למכה במסווה
מקור: ויקיפדיה

המוסלמים שלהם חבו כסף רב. אבל בניגוד למאמינים, שנעזרו בתחפושת כדי לקיים מצווה שאחרת לא היו יכולים לקיימה או שהסכנה הכרוכה בקיומה היתה גדולה מדי, אותם חוקרים והרפתקנים שהתחפשו ועלו לרגל עשו זאת בגלל סקרנות, שאפתנות או תאוות בצע. אין פלא שמכה דווקא משכה אליה הרפתקנים כאלה, משום שהוגדרה כאזור למוסלמים בלבד, מקום שבו האסלאם, למרות המופשטות המאפיינת אותו, עוטה קונקרטיביות המעגנת את הקדושה בכמה אתרים נקודתיים החוסים תחת כנפיו של מתחם מקודש אחד: באר זמזם, הגבעות סאפא ומרווה, מישורי הר ערפאת וכמובן הכעבה שבתוכה מצויה האבן השחורה.

הרבה לפני שברטון נכנע למשיכה העזה לגלות את סודותיה של מכה, יצא לדרך מי שכנראה היה המערבי הראשון שביקר בה. הנוסע האיטלקי לוי דוביקו די ורטמה התאהב במהלך שירותו הצבאי במסעות ובגילוי ארצות, ובשלהי שנת 1502 נסע לאלכסנדריה כדי להתוודע אל קסמי המזרח התיכון. הוא המשיך לקהיר וממנה אל ביירות, חלב וטריפולי. בדמשק חבר בתחפושת אל משמר ממלוכי והיה לאחד השומרים על שיירה שיצאה לחג', בלי שזהותו תתגלה. תיאוריו על מכה ומדינה, על האתרים הקדושים שבהן ועל הטקסים שנערכים בהן היו מפורטים ביותר. כך למשל הוא מתאר טקס שהתרחש ב־23 במאי במקדש במכה, שאותו קישר לחג הפנטקוסט הנוצרי: "בין האנשים, במרכז, עומד מגדל לא מכוסה, גודלו כחמישה או שישה צעדים לכל כיוון, וסביבו משי שחור. ויש דלת עשויה כולה כסף, כגובהו של אדם, שדרכה נכנסים למגדל. בשני צדי הדלת יש כד מלא בושם שמראים אותו בחג הפנטקוסט. אומרים שהבושם הזה הוא חלק מאוצרות הסולטן. בכל צד של המגדל יש טבעת גדולה בפינה. ב־24 במאי כל האנשים מתחילים, לפני שעלה היום, להסתובב סביב המגדל, ובכל פעם נוגעים ומנשקים את הפינה". נוסעים שהיו שם אחריו, ובהם ברטון, אישרו רבים מתיאוריו של די ורטמה, אף כי לא את כולם; די ורטמה מספר, למשל, שבאחד המקדשים במכה יש שני חדי קרן. איש מלבדו לא ראה אותם.

התפללו לאללה ולנביא מוחמד

שנים ספורות אחרי די ורטמה הגיע למכה פרו דה קוביליאן, דיפלומט ומגלה ארצות פורטוגלי. דה קוביליאן התחבב על מלך פורטוגל, בין היתר בשל שליטתו בשפות ובעיקר בשפה הערבית. הוא ליווה את המלך בקרבות וחקר קשרים נגדו. מתוך כוונה לחדש את מסעות הגילוי הימיים מונה דה קוביליאן לצאת מזרחה ולכרות בריתות עם עמי המזרח. בשנת 1487 יצא עם אפונסו דה פאיבה בשליחות מטעם המלך כדי לתור את הודו ולאתר

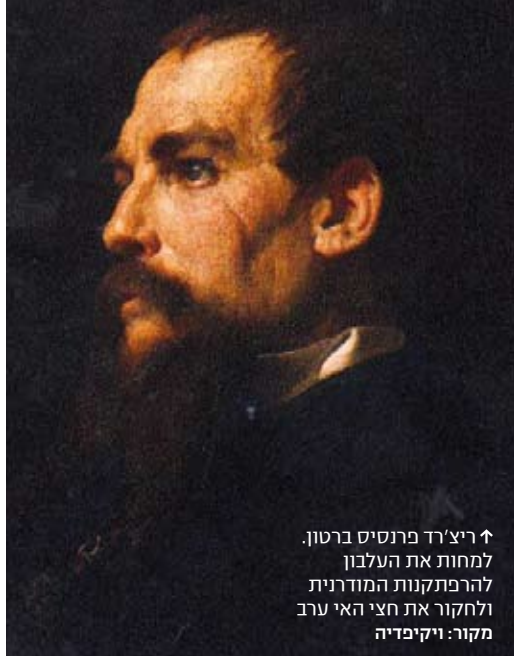
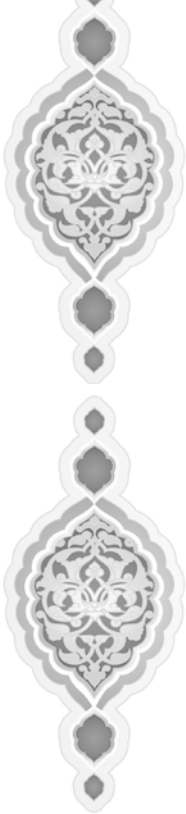
את ממלכתו של הכומר יוחנן, דמות אגדית שעל פי סיפורים שנפוצו באירופה שלטה בממלכה נוצרית אבודה במזרח. לשם כך הם התחזו לסוחרים. מרודוס, שהיתה הארץ הנוצרית האחרונה בדרכם, הפליגו לאלכסנדריה שבמצרים וקנו בה סחורה כדי להיטיב את תחפושתם.

לאחר שהחלימו מקדחת הנילוס, הצטרפו בקהיר לשיירת גמלים שעמדה לחצות את המדבר בגדה המזרחית של הים האדום. הם עברו דרך סואץ, סיני וערב, ושם חלפו דרך הערים הקדושות מדינה ומכה. בזיכרונותיו מספר דה קוביליאן שכדי לצלוח בשלום את האזור האסור נאלצו השניים לנהוג כמוסלמים ולהתפלל לאללה ולנביא מוחמד. הוא מספר שבשעת תפילה מוסלמית הוא לחש, "אדוננו ישו, אנא סלח לנו על חטאינו", ושותפו למסע שכרע לצדו ענה, "אמן", וברגע האחרון עצר את עצמו מלהצטלב.

נוצרי אחר שביקר במכה היה אלואיס מוסיל הצ'כי. מוסיל עשה את צעדיו הראשונים במזרח התיכון בבית הספר הדומיניקני לחקר המקרא ביי

פרו דה קוביליאן
מספר שבשעת
תפילה מוסלמית
הוא לחש, "אדוננו
ישו, אנא סלח
לנו על חטאינו".
שותפו למסע
שכרע לצדו
ענה, "אמן"

↑ ריצ'רד פרנסיס ברטון.
למחות את העלבון
להרפתקנות המודרנית
ולחקור את חצי האי ערב
מקור: ויקיפדיה

רושלים, אך עד מהרה פרש מלימודיו ויצא לסדרת מסעות באזור. במהלך מסעותיו ליקט חומר גיאוגרפי וארכיאולוגי רב והיה בהדרגה לנוסע מומחה. מלבד שפות אירופיות שונות דיבר גם ערבית בדיאלקטים רבים. מאחר שהכיר היטב את המזרח התיכון, שלחו אותו לשם מעצמות המרכז במהלך מלחמת העולם הראשונה כדי לסכל את ניסיונות הבריטים בראשות לורנס איש ערב לעורר מרידה כנגד השלטון העות'מאני. בראשית המאה ה-20 סייר מוסיל בנגב ותיעד את הערים הקדומות שבו. תרשימו שימשו בסיס לכל המפות עד לפרסום מפה של מחלקת המדידות של המנדט הבריטי בשנת 1924, ולתצלומיו הרבים יש ערך תיעודי רב.

היכרותו עם הבדואים ועם עולם האסלאם אפשרה לו לנסוע למכה במסווה של מוסלמי. בכי תבין הוא תיאר את הרווחים שמפיקים התושבים מהצליינים ואף את מאבקו של זרם הוהאביה נגד הרווחים האלה: "מקורו של הרווח בצליינים הרבים ובמתנות העשירות שהם מביאים, המאפשרות לתושבי מכה ומדינה לחיות חיי מותרות. אנשי הערים האלה התרגלו לבגדים יפים, לקישוטים רבים ולשעשועים עליזים, והם יכולים להרשות לעצמם לעשן טבק ולשתות לא קפה בלבד אלא גם משקאות חריפים. הוהאבים ביקשו לטהר את הערים הקדושות מהתהוללות כזאת ולהרגיל את תושביהן לצניעות ולפשטות. אילו קיבלו את הדרתם של הוהאבים, היו תושבי מכה ומדינה מאבדים לא רק את הכנסתם ואת נוחותם אלא גם את הכבוד שרחושו להם הצליינים. כיוון שמיאנו לקבל השפלה שכזאת, היו מוכנים, כמובן, ללחום כדי להגן על רווחתם הארצית".

האגדות הפיוטיות של ערב דיברו אמת

כמו קודמיו גם ריצ'רד פרנסיס ברטון נמשך למכה האסורה. ברטון, ששלט בשפות רבות והכיר תרבויות שונות, נודע במסעותיו לאסיה ולאפריקה (מסעו אל מקורות הנילוס תואר בסרט "מסע אל הרי הירח" מ-1990. לכתבה בנושא ראו גם מסע אחר 95). הוא פרסם עשרות ספרים ומאמרים עשירי רים בתיאורים אישיים, ותרגם לאנגלית את סיפורי אלף לילה ולילה. נוהגים לייחס לברטון גם את התרגום הידוע ביותר של הקאמה סוטרה לאנגלית, אם כי למעשה הוא היה המוציא לאור בלבד.

כמו די ורטמה, גם ברטון החל במסעותיו לאחר שפרש משירות צבאי ממושך בהודו. במהלך שירותו התוודע מקרוב אל המוסלמים ולאורחותיהם והיחליט לצאת למכה כחבר בקבוצת צליינים מאזור סינד (Sindh, גבול הודו-פקיסטן של היום). למסע קדמה תקופה ממושכת של לימוד והתכוננות, ונראה שברטון החליט ללכת עד הסוף: בין שאר ההכנות

הוא גם מל את עצמו. כדי להימנע מחשדות כלפיו שינה מפעם לפעם את זהותו, אך בדרך כלל הציג עצמו כפאסטוני מאזור אפגניסטן, זהות שאפשרה לו לתרץ שיבושים בערבית. בכתביו הוא מתאר את סכנת החיים שריחפה מעל כל "כופר" שהיה עשוי ליפול בידי ההמון המוסלמי, ומספר שהוא עצמו כמעט נתפס לאחר שבאחד הלילות, בחושו בו שאין איש מבחין בו, הניף את גלימתו מעלה כדי להטיל את מימיו ולא כרע כמנהג המוסלמים.

ב-1853 הגשים ברטון את חלומו והגיע למכה: "ושם היה סוף-סוף היעד של מסע הצליינות הארוך והמייגע שלי, היעד המגשים את שאיפותיהם ומטרותיהם של רבים מדי שנה. חזון תעתועים של פאר העניק לבימה הענקית ולתכריכה העגומים קסם מיוחד. לא היו שברי ענק בעלי חזות עתיקה כמו במצרים, לא שאריות של יופי רב חן והרמוני כמו ביוון ובאיטליה, לא הדר ברברי כמו בבניינים בהודו; אך המראה היה מוזר, מיוחד – וכמה מעטים חזו במקדש המפורסם! אני יכול לומר בכנות שמכל המאמינים שנצמדו בבכי למסך, או לחצו את לבם הפועם אל האבן, רגשותיו של איש לא היו חזקים באותו רגע כמו רגשותיו של החאג' מהצפון הרחוק. היה זה כאילו האגדות הפיוטיות של ערב דיברו אמת, וכנפי המלאכים, לא רוח הבוקר המתוקה, הם שהניעו וניפחו את הכיסוי השחור של המקדש. אך אם להודות באמת הצנועה, רגשותיהם היו רגשותיה הנעלים של התלהבות דתית, ורגשותיה היו אקסטזה של גאווה שבעת רצון".

בשובו מהמסע היה ברטון לחאג' וחבש לראשו כאפייה ירוקה, ובשנת 1855 הוציא את ספרו על מסעותיו למכה ולמדינה. לאחר ששב ממסעותיו – צוחק מי שצוחק אחרון – צורף ריצ'רד פרנסיס ברטון לחברה הגיאוגרפית המלכותית, ובשנת 1866 אף הוענק לו תואר אבירות. ©

למסע קדמה
תקופה ממושכת
של לימוד
והתכוננות, ונראה
שברטון החליט
ללכת עד הסוף:
בין שאר ההכנות
הוא גם מל
את עצמו

יותם יעקבסון – מורה דרך
בארץ ולאורך נתיבי הסחר
הקדומים באסיה. מלמד
ומרצה במוסדות שונים, כותב
ומצלם. חבר מערכת מסע אחר
Yotam.jac@gmail.com